

лишається такою у сьогоднішній день. Так як дає істинний ракурс єдино можливого міждисциплінарно-поєднуючого підходу до усієї природи.

Сама ж Олена Петрівна Блаватська дає приклад існування і служіння людству і Всесвіту на найвищому з можливих щаблю свідомості, і вивчаючи її твори та життєдіяльність, ми теж маємо можливість доторкнутись до опанування розуміння природи і свідомості у всій її одночасно мінливій і сталій, у своїй божественності, природі – що поєднує всі рівні наукового дослідження на істинно еволюційній, трансдисциплінарній методології.

АНАЛІЗ ІРРАЦІОНАЛЬНОГО ФАКТОРУ В ФОРМУВАННІ МАСОВОЇ СВІДОМОСТІ ПРЕДСТАВНИКАМИ ФРАНКФУРТСЬКОЇ ШКОЛИ

Олексій Феліксович Захарчук
Україна

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії і педагогіки,
НТУ «Дніпровська політехніка»*

Масова культура, як прояв масової свідомості – це дійсно нове, унікальне явище сучасної цивілізації, яка не має аналогів в минулому. В ретроспективі можна говорити тільки про традиційний тип культури. Масова культура – це цілком продукт науково-технічного прогресу і індустріального суспільства.

З логіки міркувань самих філософів Франкфуртської школи слід зробити висновок про першорядне значення структури виробництва і господарських відносин для характеру суспільства. Дійсно, логічно припустити, що наявність масового виробництва має на увазі і наявність масового споживання. Питання що первинно, а що другорядне в конкретно-історичних реаліях вже не важливе, так як існує куди більш нагальна проблема – підтримка даної системи у функціональному стані. В іншому випадку цивілізацію очікує колапс і загибель. І саме масова культура як культура споживання робить можливим подальший розвиток існуючої господарсько-економічної моделі.

Г. Маркузе вважає, що сфера виробництва не обмежується одними лише товарами та послугами. Їм супроводжують різні звички і реакції, які нав'язуються людині ззовні, щоб міцніше зв'язати її з виробничою сферою. «Товари поглинають людей і маніпулюють ними; вони виробляють помилкову свідомість, яка несприйнятлива до власної брехні»⁷⁶.

В сучасних умовах, вважають філософи Франкфуртської школи, масова споживча культура абсолютно домінує над усіма іншими культурними проявами, це стосується і традиційної культури і класичного духовної спадщини. Теодор Адорно, відомий теоретик мистецтва, який сам був композитором і музикантом, зазначає, що сутністю сучасної культури є прагнення до масового виробництва стандартизованого і уніфікованого продукту за аналогією з промисловим виробництвом. В процесі масового матеріального і духовного виробництва, констатує Т. Адорно, відбувається придушення творчих потенцій людини засобами імітації, обману споживача, коли глибоко вторинному зробленому продукту створюється імідж нового і оригінального. «... Сучасні популярні пісні випускаються все більше і більше схожими один на одне. Вони характеризуються за допомогою базової структури, частини якої взаємозамінні. Однак дана структура вміло захована надмірностями, новинками та стилістичними змінами, які додаються до пісень як щось, що додає їм унікальність»⁷⁷.

З вищевикладеної інтерпретації масової культури можна зробити висновок, що скоріше вона, а не політичні інститути формують масову свідомість. І демократія і лібералізм і інші політичні ідеології змушені пристосовуватися до умов що були сформовані у суспільстві, а самі ці умови більше залежать від науково-технічних досягнень і рівня матеріального виробництва. Тут слід зробити застереження, що не варто абсолютизувати матеріальні чинники в житті суспільства, як це відбувалося в марксизмі, однак і заперечувати їх вплив на життя суспільства теж не слід.

Тому сподіватися в рішенні соціальних проблем виключно на науку і техніку природно не доводиться. Можна цілком погодитися з

---

⁷⁶ Маркузе Г. Одномерный человек / Г. Маркузе // Маркузе Г. Эрос и цивилизация. Одномерный человек: Исследование идеологии развитого индустриального общества: Пер. с англ. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. С. 134-135.

⁷⁷ Strinati D. An Introduction to Theories of Popular Culture. Second edition / D. Strinati. – London; New York: Routledge, 2004. P. 59.

критикою представників антисциєнтичних течій про проблемний вплив науково-технічного прогресу на розвиток цивілізації. І суть даного проблемного впливу ті ж представники Франкфуртської школи бачать в зіткненні раціонального і ірраціонального начал.

Наука і техніка як похідні від раціонального начала в людині створюють нові умови і перспективи для розвитку суспільства, проте ірраціональні начала людської природи, як більш потужні, найчастіше перетворюють науково-технічний прогрес в проблему, а то і загрозу для суспільства.

«Призначення розуму, – розкриває цю думку Г. Маркузе, – забезпечити реалізацію людських можливостей шляхом все більш ефективного перетворення і експлуатування природи. Однак, схоже, що з плином часу мета міняється місцями із засобами: час, що віддається відчуженої праці, прихоплює і час для індивідуальних потреб – і починає визначати самі потреби. Логос розкривається як логіка панування. А потім, коли логіка редукує цілісні масиви думки до знаків і символів, закони мислення перетворюються в кінці кінців в техніку розрахунку і маніпулювання⁷⁸.

По суті справи, це твердження констатує той факт, що науково-технічний прогрес і зростання грамотності населення не можуть усунути суспільних проблем, а навпаки, як вважає зокрема Г. Маркузе, їх підсилюють. Для ірраціоналізму сучасне індустріально розвинене суспільство виявилось сприятливим середовищем. Раціональність прогресу підвищила ірраціональність його організації та спрямованість. «Сьогодні, – пише далі Г. Маркузе, – містифікуючи елементи освоєні і поставлені на службу виробничої рекламі, пропаганді і політиці. Магія, чаклунство і екстатичний служіння щодня практикуються вдома, в магазині, на службі, а ірраціональність цілого ховається за допомогою раціональних досягнень»⁷⁹.

Отже, розум і все, що він породжує, не може вирішити соціальних проблем, так як ірраціональність людської натури неминуче спотворює його досягнення. Справжня свобода і всебічний

---

⁷⁸ Маркузе Г. Эрос и цивилизация / Г. Маркузе // Маркузе Г. Эрос и цивилизация. Одномерный человек: Исследование идеологии развитого индустриального общества: Пер. с англ. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. С. 100.

⁷⁹ Маркузе Г. Одномерный человек / Г. Маркузе // Маркузе Г. Эрос и цивилизация. Одномерный человек: Исследование идеологии развитого индустриального общества: Пер. с англ. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. С. 453.

розвиток індивідуальності в умовах сучасного індустріального і постіндустріального суспільства неможлива, як до цього не була можлива свобода в традиційному суспільстві.

ПРОЕКТ СТВОРЕННЯ НАУКОВОГО ЦЕНТРУ О.П. БЛАВАТСЬКОЇ НА БАЗІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ ІМЕНІ Д.І.ЯВОРНИЦЬКОГО

***Олена Валентинівна Аліванцева**
Україна*

*автор і науковий куратор
проекту «Музейний центр О.П. Блаватської та її родини»,
заслужений працівник культури України,
завідувач відділом Дніпропетровського національного
історичного музею ім. Д.І. Яворницького*

У 1990 р. на базі Дніпропетровського історичного музею імені Д.І. Яворницького була створена громадська ініціативна група з вивчення спадщини видатної уродженки Придніпров'я О.П. Блаватської і створення в місті (тепер Дніпрі) на території історичної садиби, в якій вона народилася (м. Дніпро, вул. Князя Ярослава Мудрого, 11), присвячених їй Музею і Наукового центру.

Проект отримав назву «Музейний центр О.П. Блаватської та її родини» і почав розвиватися об'єднаними зусиллями міжнародної громадськості. Ядром ініціативної групи стало Науково-культурологічне об'єднання «Універсум Олени Блаватської», до якого увійшли вчені, музеєзнавці, культурологи, теософи, краєзнавці.

З 1991 р. і понині силами ініціативної групи за підтримки міжнародної громадськості в Дніпрі щорічно проводяться наукові конференції під загальною назвою «О.П. Блаватська і сучасність», з відповідною тематикою для кожного року. Конференції проходять 8 травня і приурочені до дня пам'яті О.П. Блаватської, відомому в світі як День Білого Лотоса. 12 серпня, в день народження О.П. Блаватської, в Дніпрі проводяться присвячені їй наукові читання; в кінці березня – «Студії О.П. Блаватської», протягом року – літні і зимові цикли науково-освітніх лекцій та клубних зустрічей.